

VALENTÍ SERRA DE MANRESA, OFMCAP.

EL PENSAMENT ESCOTISTA A CATALUNYA

ABSTRACT

The author presents the figure and the thinking of friar John Duns Scotus (†1308). He emphasizes on his posterity, particularly in the ancient kingdoms of the Crown of Aragon. The author considers the studies carried out by the Capuchins' Martí de Barcelona, Ambròs de Saldes and Basili de Rubí. The author also presents the thinking of John Duns Scotus in Catalonia during the modern era when "Doctor subtilis" aroused a lot of interest, especially during the Immaculist controversy.

1. MOTS INTRODUCTORIS¹

Al llarg de l'any 2008 la família franciscana, i amb ella tota l'Església, ha celebrat el setè centenari del traspàs de Joan Duns Escot, el "Doctor Subtil", un dels escriptors més eminents de l'escola teològica franciscana.² Nascut a finals de l'any

1. Oferim la remodelació anotada del text llegit en el marc de les Jornades d'Estudis Franciscans celebrades els dies 25 i 26 de juny de 2008 a la Facultat de Teologia de Catalunya on, el dia 26, hi vam presentar la ponència titulada: "L'influx del pensament escotista en la teologia dels Països Catalans". Vull agrair al Dr. Josep Hernando l'interès i acollida que ha manifestat envers aquestes notes sobre l'escotisme a Catalunya, oferint de ser publicades dins ACTA HISTORICA ET ARCHAEOLOGICA MEDIAEVALIA.

2. Sobre la vida i pensament de Duns Escot, segueixen essent vàlides les obres d'E. GILSON, *Jean Duns Scot. Introduction à ses positions fondamentales*. Paris, Lib. J. Vrin, 1952, i de L. VEUTHEY, *Jean Duns Scot. Pensée Théologique*. Paris, Éditions Franciscaines, 1967. Els estudis bibliogràfics més recents hom els trobarà aplegats a *Bibliographia Franciscana* Tomus XXVIII (Roma 2007) pp. 146-153: «Scriptores

1265 (o potser a principis del 1266) a la petita població de Duns, a Escòcia, prop de la frontera amb Anglaterra, Joan de Duns vers l'any 1278 ingressà a l'Orde dels framenors, essent encara molt jove, en el convent de Dumfries, on el seu oncle, Elies de Duns, n'era el guardià o superior.

Acabada la formació escolàstica, el framenor Joan de Duns rebia l'ordenació sacerdotal el dia 17 de març de 1291, i sota el mestratge de Guillem de Ware, completà els estudis a Oxford (anys 1291-1293), i els prosseguí encara a la Sorbona de París des de 1293 fins al 1297, sota el guiatge de Gonçal d'Espanya que, posteriorment, seria ministre general de l'Orde de Framenors. Una mica més tard Joan Duns Escot féu de professor a la universitat de Cambrigde (1301-1302) i també a la universitat de París (1302), on es negà a subscriure el llibel del rei de França Felip IV en contra el papa Bonifaci VIII (23 de juny de 1303) i, per aquest motiu, fou exiliat. Escot optà per anar a Oxford i l'any 1305 retornà a París, on hi ensenyà fins a finals de l'any 1307, quan rebé el nomenament de professor de *l'Studium* franciscà de Colònia. Joan Duns Escot acabà els seus dies, molt prematurament, el 8 de novembre de 1308 a Colònia. Allí es venera el seu cos a la *Minoritenkirche* dels framenors conventuals.

En els darrers decennis, especialment a partir del Primer Congrés Escotista Internacional que es celebrà a Oxford-Edimburg l'any 1966 (en l'escaiença del VII Centenari de la naixença d'Escot) hom s'adona de la notable revitalització dels estudis entorn de Joan Duns Escot. Les motivacions d'aquesta represa o renaixença cal cercar-les en el fet que Escot clou el període de la gran escolàstica i obre les portes als temps moderns. Escot és, certament, el més modern dels grans mestres medievals i, per això, és el més proper a nosaltres, especialment per als qui vivim en els territoris dels antics reialmes de la Corona d'Aragó, puix que s'ha afirmat que la filosofia del segle XIV a casa nostra no s'entén sense les aportacions de Duns Escot i, semblantment, l'escotisme no pot ser copsat sense l'allau de deixebles d'Escot que actuaren en els Països Catalans.³

Atès l'esperit agosarat i crític del beat Duns Escot hom el qualificà, amb to repressor, com "el Kant de l'Escolàstica".⁴ Tanmateix, aquest esperit crític d'Escot és un dels més apreciats valors del seu pensament puix que, amb especial intuïció,

saeculi XIV: B. Ioannes Duns Scotus († 1308)». La bibliografia escotista fins l'any 1952 fou aplegada pel framenor O. SCHÄFER, *Bibliographia de vita, operibus et doctrina Iohannis Duns Scoti*. Romae, Herder, 1955. Aquesta bibliografia fou continuada pels caputxins S. GIEBEN, «Bibliographia scotistica recentior (1953-1965)», *Laurentianum* 6 (1965) pp. 492-522 i per V. MUÑIZ, «Bibliografía escotista en lengua española: 1967-1994», *Naturaliza y Gracia [= NatGr]* 51 (1994) pp. 409-417.

3. Ho ha manifestat, encertadament, l'estudiós de la filosofia medieval, fra Agustí BOADAS LLAVAT, "Joan Duns Escot i els escotistes Catalans", *Enrahonar* Vol. 42 (Universitat Autònoma, 2008). En premsa.

4. A propòsit d'aquest retret, vg. M. LÁZARO PULIDO, «El Kant de la filosofía escolástica: Fr. Querubín de Carcagente OFMCap. y el Card. Fr. Zeferino González O.P., controversia a propósito de Escoto», *NatGr* 55 (2008) pp. 141-190.

el “Doctor Subtil” s’adonà que el tomisme del seu temps anava massa de bracet amb Aristòtil, mentre que ell, Escot, desitjava aportar una síntesi teològica que fos més integral i, per això, més radicalment cristiana. El pensament escotista, d’orientació platònic-agustiniana (que, algunes vegades, segueix també Aristòtil i d’altres el reprova), és un pensament positivament inacabat i obert, sense pretensions de “perfeccionisme”; resulta, per aquest motiu, molt estimulant i engrescador pel franciscanisme dels nostres dies.

2. UN PENSADOR MEDIEVAL MARCAT PER LA SANEDAT DE VIDA

Del conjunt de tota l’obra filosòfico-teològica endegada pel beat Joan Duns Escot cal destacar, en primer lloc, les seves cèlebres *Quaestiones quodlibetales* i les *Collationes*, així com, també, el comentari als llibres de les Sentències de Pere Llobard (conegut altrament amb el noms d’*Ordinatio* i, àdhuc, d’*Opus oxoniense*), juntament, és clar, amb el tractat *De primo principio*, entre d’altres. En l’*Ordinatio* Duns Escot intenta justificar la necessitat de la teologia a través d’una escrupulosa valoració dels dominis propis de la filosofia, puix que mentre assenyala els límits del coneixement filosòfic postula la necessitat d’unes veritats revelades. La gran importància de l’*Ordinatio* per l’estudi de la metodologia teològica d’Escot fou posat excel·lentment en relleu pel caputxí Alejandro de Villalmonste quan, en comentar el congrés escotista internacional celebrat a Roma el 1993, escriví que:

“El texto privilegiado para el estudio de la *via scoti* en su andadura por el campo de la teología lo encontramos en el Prólogo a la *Ordinatio*. En él afloran y se entrecruzan problemas de primordial importancia: relación entre sobrenatural-naturaleza, fe y razón, ciencia teológica y confesión de fe; filosofía-teología; lo que el hombre es ante Dios y lo que Dios quiere ser para el hombre. Es también privilegiado el texto [de la *Ordinatio*] para iniciar una semblanza teológica de Escoto: su enorme vigor especulativo, su originalidad y audacia en recoger y modelar el legado de la tradición filosófico-teológica, sus dotes de Doctor Sutil inagotable en buscar precisiones y matizaciones de conceptos; su estilo latino bronco y duro, pero portador de un ‘secreto vigor’ expresivo. [Pero] También una limitación: la posibilidad de que llegue a cansar al lector con sus refinamientos intelectuales”.⁵

5. Vg. ALEJANDRO DE VILLALMONTE, «Congreso Escotista Internacional. (Roma, 9-11 de marzo de 1993)», *Estudios Franciscanos* [= *EstFr*] 95 (1994) p. 219: «Cuestiones de metodología teológica en Escoto».

L'any 1950 una comissió escotista internacional coordinada pel P. Carles Balic començà des de Quaracchi⁶ l'ardu treball d'editar críticament l'obra de Duns Escot (encara en curs d'edició),⁷ car durant segles es comptà, només, amb els dotze volums de les *Opera omnia* publicades l'any 1639 pel P. Wadding a Lió i, una mica més recentment, es comptà amb una posterior edició revisada, publicada a París entre els anys 1891-1895, amb vint-i-sis volums, a càrrec de l'editor Louis Vives. El P. Balic a la base de la seva edició crítica hi situà un còdex del segle XIV (datat entorn de 1325, conservat a la Biblioteca Comunal o Municipal d'Assís) compilat per deixebles directes de Duns Escot una dotzena d'anys després de la mort del "Doctor Subtil". Aquest manuscrit hom el considera el còdex més antic, del qual en deriven tota la resta, tal com ho posà en relleu el pare Magrini en la modèlica recensió crítica que publicà a la revista *Antonianum*.⁸

Duns Escot, a més de ser el principal teòleg de la concepció immaculada de Maria, fou un defensor eximi de l'autoritat del Sant Pare, i un destacat exponent de la santedat medieval. Per això, ran de la seva mort esdevinguda a Colònia l'any 1308, assolí immediatament una universal fama de santedat.

I a propòsit de la fama de santedat d'aquest eminent teòleg de l'escolàstica franciscana medieval, cal recordar que ja en els anys 1706-1711 es féu a les ciutats de Colònia i de Nola (a la Campània) la comprovació oficial de la veneració atorgada al Doctor Subtil. Passats dos segles es reobrí la causa de beatificació (1904-1906) i, finalment, la Congregació per a les Causes dels Sants publicà un decret, signat el 6 de juliol de 1991 pel cardenal Angelo Felici, on es feia constar la fama de santedat, les virtuts heroiques i el culte immemorial retut a Joan Duns Escot.⁹ Poc temps després, el papa Joan Pau II en confirmava el culte com a beat en una solemne cerimònia celebrada al Vaticà el dia 20 de març de 1993.¹⁰

6. Vg. *Joannis Duns Scoti Ordinis Fratrum Minorum Doctoris Subtilis et Mariani. Opera Omnia* [...] *Studio et cura Commissionis Scotistae ad fidem codicum edita*. Civitas Vaticana, Typis Polyglottis Vaticanis, 1950 i ss.

7. Vg. BASILI DE RUBÍ, «La edición crítica de las obras de Escoto», *EstFr* 53 (1952) pp. 157-158 i pp. 470-471. Recentment s'ha publicat la restitució crítica del llibre tercer de l'*Ordinatio*. Vg. *Doctoris Subtilis et Mariani B. Joannis Duns Scoti* [...] *Opera omnia* [...] Vol. X: *Ordinatio, in librum tertium Sententiarum, a distinctione vigesima sexta ad quadragesimam*. Civitas Vaticana, 2007; (edició crítica a cura del P. Barnaba Hechich, dels «Editori di Quaracchi, Collegio S. Bonaventura»).

8. Vg. E. MAGRINI, «De nova editione critica operum Joannis Duns Scoti», *Antonianum* 26 (1951) pp. 99-114.

9. Vegeu el text llatí dins *Acta Apostolicae Sedis* 84 (1992) pp. 391-399. Una versió al castellà hom pot llegir-la a *NatGr* 41 (1994) pp. 195-198: «Decreto de canonización del Siervo de Dios, Juan Duns Escoto, sacerdote profeso de la Orden de Frailes Menores, llamado beato o santo».

10. Sobre el llarg camí seguit vers la reconeixença de la santedat de Duns Escot, vegeu el treball de BERNARDINO DE ARMELLADA, «La beatificación de Juan Duns Escoto. Final de un iter apasionante», *NatGr* 51 (1994) pp. 223-238.

Després de set segles, el Doctor Subtil, a través del seu llegat, segueix recordant-nos que l'amor actiu envers els germans neix de la recerca de la veritat i del silenci de la pregària contemplativa, de tal manera que tothora cal atorgar el primat del ben obrar –ser homes i dones de bona voluntat– per damunt de qualsevol especulació intel·lectual, tot prioritzant la caritat per damunt del coneixement, de tal manera que sempre “el ben obrar excedeixi el saber”, per dir-ho amb paraules del papa Montini.

3. LA TEOLOGIA FRANCISCANA ESCOTISTA

L'any 1966, en l'escaiença del VII centenari del naixement de Duns Escot, el papa Pau VI posà expressament de manifest en la carta apostòlica *Alma parens*,¹¹ com l'esperit i l'ideal de sant Francesc d'Assís es manifesten, amb gran agudesa teològica, en els escrits del Doctor Subtil, puix que aquest cèlebre professor de París i de Colònia, reeixí admirablement quan maldà per tal de convertir en teologia l'experiència cristològica de sant Francesc d'Assís i, alhora, també sabé manifestar de faísó molt “subtil”, a través dels seus escrits, com la primacia de la caritat sobrepuja qualsevol coneixement. Més encara, tota l'argumentació teològica del Doctor Subtil ens fa veure de manera admirable com la caritat condueix a la veritat i unitat plena o, per dir-ho amb paraules del “Doctor Subtilis”, l'amor ve de Déu i conquereix la criatura humana en la veritat. La lògica del pensament i la claretat expositiva de Duns Escot és encara de gran ajut en els nostres dies marcats per un excés de foscors i d'opinions nebuloses i ambíguies que enterbolint la Veritat, creen moltes confusions en la vida social i eclesial. En efecte, les opinions teològiques errònies poden desencadenar veritables epidèmies espirituals i, per això, nosaltres hauríem d'afrontar aquests reptes assumint i fent nostra la pregària teològica que diàriament recitava Duns Escot: “Senyor, feu-nos cecs davant d'allò que no val res. Doneu-nos ulls clarividents que ens facin contemplar amb tota claretat la vostra Veritat!”¹²

També Duns Escot remarcà, molt adientment, el primat de Crist sobre tota criatura. Aquest vessant teològic del primat universal de Crist i altres aspectes de la teologia escotista foren articulats, molt excel·lentment, pel caputxí català Ambròs de Saldes († 1940) quan, ran de la restauració de la Província caputxina de Catalunya, traduí al llatí, i adaptà per als centres de formació dels caputxins hispans (i d'arreu d'Europa),

11. El text llatí hom el pot llegir a *Acta Apostolicae Sedis* 58 (1966) pp. 609-614 i, també, a l'*Analecta OFM Cap.* 82 (1966) pp. 355-359. Una versió al castellà es troba a *NatGr* 51 (1994) pp. 189-198: «Alma parens. Carta apostólica de Pablo VI al episcopado de Inglaterra y Escocia, con motivo del Congreso de Teología y Filosofía Escolástica, celebrado en Oxford y Edimburgo, en el VII Centenario del nacimiento de Juan Duns Escoto (1266-1966)», datada a Roma el 14 de juliol de 1966.

12. Citat a *NatGr* 51 (1994) p. 209.

l'obra de cristologia que l'any 1900 havia preparat en llengua francesa el P. Joan Baptista de Petit-Bornand sobre el primat de Crist i el motiu teològic de l'encarnació¹³ i que, molt suggeridorament, Ambrós de Saldes titulà *De primatu D.N. Jesu Christi et causa motiva incarnationis*, (Barcelona 1902).

4. L'APORTACIÓ AL MOVIMENT IMMACULISTA BAIXMEDIEVAL

S'ha d'assenyalar que si bé Escot es separà de la teoria de l'exemplarisme bona-venturià, volgué, en canvi, elevar la primacia de l'amor i de la voluntat a la categoria de tesi fonamental del seu pensament, tal com ho assenyala Joaquim Carreras i Artau l'any 1923 en la seva innovadora tesi de doctorat que versà, precisament, sobre el voluntarisme, en els escrits del "Doctor Subtil". Duns Escot, des del seu voluntarisme no només postulà una teologia pràctica sinó que, a més, volgué justificar teològicament la concepció immaculada de Maria, atès que Maria és també la "Mare del Crist complet". La teologia franciscana d'inspiració escotista ensenya, de manera clara i convincent, com Maria depèn, totalment, de l'obra del Crist redemptor i mitjancer, puix que Crist l'havia de prevenir de tota culpa original per una aplicació anticipada dels seus mèrits, segons el famós axioma escotista: "Potuit, decuit, ergo fecit" (podia, convenia, ho féu), tot i no ser directament d'Escot, ans del seu mestre Guillem de Ware.¹⁴ En la visió teològica de l'escotisme, la mediació del Crist a propòsit de la seva Mare exigeix, necessàriament, la seva concepció en gràcia, sense el deïbit del pecat original.¹⁵ Justament, aquesta argumentació teològica escotista està a la base de la definició dogmàtica de la Concepció Immaculada de Maria proclamada pel beat Pius IX l'any 1854, després de sis segles de controvèrsia immaculista,¹⁶ i que podem resumir així: que Maria, pels mèrits de Jesucrist, fou preservada de la màcula del pecat original des del primer moment de la seva existència. En efecte, allò que el Doctor Subtil havia argumentat i defensat (i que tradicionalment es coneixia amb el nom de *opinio Scoti*), esdevenia dogma de fe amb la butlla *Ineffabilis Deus* del 8 de desembre de 1854.

13. Vg. *Proludium de Primatu Domini N. Jesu Christi et causa motiva incarnationis a P. Joanne Baptista a Parvo-Bornand Ord. Minorum S. Francisci Capuccinorum [...] a Fr. Ambrosio a Saldes eiusdem Ordinis in latinum versum*. Barcinone, Apud Subirana Fratres, 1902.

14. Vg. *Regina Immaculata. Studia a sodalibus capuccinis scripta occasione primi centenarii a proclamatione dogmatica Immaculatae Conceptionis*, Romae 1955, pp. 181-183 on el P. Arcangelo da Roc escriu que «Scoto non è l'inventore del Potuit, decuit, fecit».

15. Vg. ALEJANDRO DE VILLALMONTE, «Duns Escoto, la Inmaculada y el pecado original», *Collectanea Franciscana* [= *CollFr*] 60 (1990) pp. 137-153.

16. Pel que fa al ressò d'aquestes controvèrsies a casa nostra, vg. *Analecta Sacra Tarraconensia* Vols. 78-79 (2005-2006) pp. 533-541: «La tradició immaculista a Barcelona».

5. LA CENTRALITAT I PRIMAT DE L'AMOR

Al llarg de l'obra teològica de Joan Duns Escot, més enllà del valor atorgat a la primacia de la voluntat i a la praxi per damunt de la intel·ligència o raó, el pensador franciscà postula la necessitat d'una doctrina revelada, ateses les limitacions de les nostres especulacions intel·lectuals, tot afirmant que “només en Crist hi ha la plenitud de la revelació, puix que *Déu és Amor*”, tal com ho recordà, també, el papa Benet XVI en la seva primera encíclica: *Deus charitas est*.

Duns Escot ensenyà, amb especial intuïció franciscana, que l'amor és qui guia i orienta la intel·ligència vers la veritat i, també, que la contemplació de les veritats revelades ens porta a copsar que “*Déu és amor*; no només causa i terme de l'amor, sinó essencialment amor”. És per aquestes motivacions que els escrits d'Escot mal·den per tal de posar en relleu que la voluntat és amor, que la praxi és amor, que la saviesa és amor, que la gràcia és amor i, òbviament, que la visió beatífica és també, i sobretot, amor...

6. UN PRECURSOR DELS TEMPS MODERNS

El beat Joan Duns Escot, com a bon teòleg d'encuny franciscà, al llarg de tota la seva argumentació teològica donà sempre primacia a la llibertat i a l'amor. En efecte, situats a l'inici del segle XIV, quan el carisma franciscà ja s'havia estès i consolidat arreu d'Europa, Duns Scot maldà per tal d'estructurar i donar fesomia teològica a l'experiència cristològica viscuda existencialment per sant Francesc d'Assís. Fou a través d'aquest treball teològic, que el “Doctor Subtil” anticipà profèticament algunes temàtiques que en temps més recents foren afrontades pel Concili Vaticà II.

És segurament per aquestes raons que el P. Evangelista Vilanova en la seva història de la teologia escriví, a propòsit de la pervivència de Duns Escot, que és un autor que “atreu per una certa modernitat del seu pensament”.¹⁷ A més, Escot i els seus seguidors miraren d'escatir, des de la recerca teològica, els motius de l'Encarnació del Verb, alhora que insistiren en la necessitat de l'acció del Crist-Mitjancer per a la divinització del creient. Per tot això, doncs, cal esguardar el misteri de la passió i la creu de Crist com el gest més gran d'amor i de llibertat; de tal manera que Déu s'ha unit lliurement a la criatura humana per tal que aquesta pogués unir-se també lliurement a Déu.

El framenor Joan Duns Escot a la generació del seu temps els sabé ensenyar –i gràcies a la posteritat dels seus escrits encara segueix ensenyant-nos– que el misteri de l'home només pot ser escatit a la llum del misteri del Verb encarnat; misteri de

17. Vg. E. VILANOVA, *Història de la teologia cristiana*, Vol. I, Barcelona 1984, p. 604.

gran pregonesa que tan sols és intel·ligible a la llum de Crist “Home Nou”, tal com ho ensenya el Vaticà II en el núm. 22 de la *Gaudium et spes*. I es que, com a bon franciscà, Escot gaudí d’una visió intensament teocèntrica del món, de l’home i del sentit darrer de l’existència humana en la gratuïtat de la Gràcia, aspecte, aquest darrer, de notable incidència en els teòlegs franciscans dels segles XVI i XVII,¹⁸ uns pensadors que saberen concebre adientment la gratuïtat de la Gràcia en una dimensió personal que radica en la voluntat divina.

7. L’APORTACIÓ DEL PENSAMENT ESCOTISTA EN LA VIDA CULTURAL DELS FRAMENORS CAPUTXINS DE CATALUNYA

Seguidament maldarem per presentar l’abast i la incidència dels escrits de Joan Duns Escot en el pla d’estudis que marcaren la vida dels caputxins catalans des dels primers anys fundacionals. Situats entorn de l’any 1578, en els inicis de la província caputxina de Catalunya, s’ha de manifestar que, malgrat l’esperit eremític dels seus fundadors, els frares caputxins perceberen ben aviat la importància d’estructurar adientment els estudis per a la sòlida formació de les vocacions. Fou per això que es nomenà el pare Serafi de Nàpols lector, o professor, dels joves estudiants. Del P. Serafi es conserven encara alguns apunts de les seves lliçons de teologia escolàstica, impartides durant els cursos de 1580 a 1584, dins d’un manuscrit miscel·lani de la Biblioteca Universitària de Barcelona, procedent del convent de Santa Eulàlia de Sarrià.¹⁹

La metodologia escolàstica seguida en els estudis eclesiàstics consistia, principalment, en la lectura aprofundida del llibre de les *Sentències*²⁰ de Pere Llombard (comentades per tots els mestres escolàstics medievals) junt, també, amb la lectura cursiva o comentada de les obres de sant Albert el Gran²¹ i, sobretot, l’estudi de les

18. Vg. Bernardino GARCÍA DE ARMELLADA, «El deseo de Dios en los escotistas del siglo XVI», *NatGr* 40 (1993) pp. 239-263.

19. Dins del Ms. 1596 de la Biblioteca Universitària de Barcelona [= BUB], atribuït a l’escriptor jesuïta Pere Gil titulat: *Tractatus theologiae. Expositio in primam secundae S. Thomae*, ff. 1-468, i que també conté uns comentaris escolàstics atribuïts al caputxí Serafi de Nàpols –un dels fundadors de la Província de Catalunya– al llibre *De sacramentis* del jesuïta Josep Villegas *Ibid*, Ms. 1596, ff. 472-516. Després hi ha, encara, el tractat *De sacrificio missae*, ff. 517-580; les *Additiones ad tertiam partem*, ff. 581-639 i, finalment, un comentari a la butlla *In coena Domini*, ff. 641-657. Vegeu-ne la descripció arxivística dins *Repertori de manuscrits catalans...* Vol. II, pp. 648-649.

20. El *Liber Sententiarum* de Pere Llombard hom el trobava a totes les biblioteques conventuals dels caputxins de Catalunya. A guisa d’exemple, vg. a la BUB, Ms 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 50.

21. Consta que el comentari a l’Evangeli de sant Lluc, que enllestí Albert Magne, famós mestre de Tomàs d’Aquino, havia format part de les primeres biblioteques conventuals dels caputxins. Per exemple, una bella edició gòtica postincunable de l’any 1504, era a les biblioteques conventuals de Valls i

obres sant Bonaventura i la *Summa Theologiae* de Sant Tomàs (seguint, normalment, els comentaris del cardenal Galetà, Tomàs de Vio).²² Aquest pla d'estudis força estructurat podria semblar-nos indicatiu d'una certa resistència dels fundadors de la província catalana a optar per la doctrina de Joan Duns Escot, tot i que Francesc Joher de Figueres († 1596), ex-recol·lecte (primer lector d'arts i teologia dels caputxins catalans)²³ era, clarament, d'orientació escotista²⁴ i consta documentalment, que aquest religiós ensenyà la teologia a les primeres generacions de caputxins de Catalunya des de les posicions de Duns Escot²⁵. De fet, no serà fins ben entrat el segle XVII que s'optà clarament pel corrent bonaventurià, molt més adient al franciscanisme dels caputxins, seguint els *Commentaria in quatuor libros sententiarum sancti Bonaventurae, seu summa theologica seraphici doctoris*, publicats a Roma els anys 1569 i 1593 pel P. Pere Trigosó de Calatayud (que l'any 1581 havia passat dels jesuïtes als caputxins); uns comentaris excel·lents²⁶ (on el P. Trigosó malda per conciliar el pensament de l'Aquinate, de Bonaventura i d'Escot)²⁷ i que assoliren una gran acceptació en els escolasticats caputxins d'Europa i, també, a Catalunya, principalment a partir de les disposicions que donà el ministre general, Innocenci de Caltagirone, quan visità la Província de Catalunya l'any 1649. Consta, també,

Granollers i, finalment, a la d'Arenys de Mar i de Sarrià, tal com consta en una anotació de la guarda del volum: "Ese libro sea dexado para el monasterio de Vall<e>s, pq. el padre fr. Joan de Tordesillas, provincial lo [h]a concedido al monasterio de Granollers"; Biblioteca Provincial dels Caputxins [= BPCSar], *Secunda pars Postille Super Lucam. Venerabilis dri. domini Alberti magni quondam Ratisponensis Episcopi Ordinis Predicatorum*. In oppido Imperiali Hagenu [Ioannis Rynman], 1504.

22. El reverend Salvador Pedrer regalà als caputxins de Lleida l'edició veneciana de 1522 de la *Prima Secundae [Summae Theologiae] S. Thomae [Aquinate] cum commen[tariis] car. Caietani*. Venetiis, impensis Luce Antonii de Giunta, 1522. A la guarda hi llegim "conventus Illerda". Aquest volum, ran de la restauració de la vida caputxina, passà al convent d'Arenys de Mar i actualment és al fons històric de la biblioteca del convent de Sarrià.

23. BUB, Ms. 1680, *Poesías varias...* f. 58: "El P. Francisco de Figueras fue el primer lector de Artes y Theología que tuvo esta Capuchina Provincia de Cathalunya".

24. També eren escotistes els caputxins: Bernardí d'Asti († 1557) i Francesc Titelmans († 1537), entre d'altres.

25. Vg. J. CALASSANÇ DE LLAVANERES, *Biografía Hispano-Capuchina*, Barcelona 1891, p. 93: "El P. Francisco de Figueras, como era Religioso igualmente sabio que virtuoso y experimentado, le confiaron nuestros Superiores la educación y la enseñanza de la Juventud, constituyéndole Lector de Artes y Teología, y fue el primero que ejerció de estos oficios en la Provincia. Leyó sucesivamente ambas facultades por espacio de algunos años, juntando la virtud con la doctrina, singularmente con la de Escoto, en que era muy versado".

26. Biblioteca Hispano-Caputxina [= BHC], *Sancti Bonaventurae ex Ordine Minorum [...] Summa Theologica. Commentariis illustravit R.P.F. Petrus Trigosus, Ordinis Sancti Francisci Capuccinorum*, Romae 1593. Aquesta obra consta també en el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; vg. a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Scol. núm. 100.

27. Vg. *Lexicon Capuccinum...* Romae 1951, col. 1691: "Conciliatores S. Bonaventurae, Jo. Duns Scoti et S. Thomae [...] Petrus Trigosus a Calatayud († 1593)".

que els caputxins catalans seguien la *Summa Seraphica* que preparà el caputxí Marcel de Riez²⁸ i, àdhuc, el *Cursus Theologicus* d'inspiració bonaventuriana, endegat pel caputxí Bartomeu Barbieri de Castelvetro († 1697); voluminosos exemplars *in folio* que trobem registrats en els catàlegs de les biblioteques dels convents i escolasticats de Catalunya.²⁹ Ací cal posar en relleu l'excel·lent sistematització del pensament bonaventurià que endegà el caputxí Jacint d'Olp³⁰ entre 1691 i 1698, que es divulgà en tres volums presentats amb el títol de *Summa Theologica ad mentem Seraphici Doctoris*.

Tot i l'opció bonaventuriana dels caputxins catalans, la documentació registra que alguns lectors de filosofia comentaven les obres d'Aristòtil *ad mentem Scoti*, tot seguint els manuals endegats pels framenors conventuals Bartomeu Mastri i Bonaventura Belluti.³¹ Tots aquests comentaristes maldaren per tal de clarificar que Duns Escot, de cap de les maneres, volgué ensorrar la filosofia aristotèlico-tomista, sinó que volia donar-hi una fonamentació metafísica i, a través de la metafísica, arribar a descobrir l'existència de Déu i la possibilitat de la Revelació divina, tot fent de la teologia una veritable ciència. Atesos aquests plantejaments, alguns lectors dels escolasticats caputxins de Catalunya optarien per seguir la metodologia d'Escot en l'ensenyament de la teologia com, per exemple, el cas de de fra Josep de Puigcerdà († 1665) "subtil intèrpret d'Escot"³² i de fra Joan de Prats de Rei († 1707).³³ D'altres

28. BPCSar, *Summa Seraphica in qua S. Bonaventurae, doctoris seraphici, seraphica theologia per eius in Magistrum Sententiarum Libros dispersa dilucide est enodata* [...] *Opera et studio R.P. Marcelli Regiensis*. Massiliae, Apud Carolum Preston et Ioannem Penot, 1659.

29. A guisa d'exemple vegeu, a la BPCSar, *Bartholomaei de Barberiis a Castro Vetro* [...] *Cursus Theologicus ad mentem Seraphici Doctoris S. Bonaventurae*, Lugduni, Sumptibus Francisci Comba, 1787; a la portada hi llegim: "Est ad usum fratrum Capuccinorum Conventus de Tremp".

30. Vg. *Cursus Philosophicus ad mentem Seraphici Doctoris D[ivi] Bonaventurae, a R.P. Fr. Hyacintho Olpensi, Philosophiae ac Theologiae exlectore Ordinis Minorum Seraphici Patris Nostri Sancti Francisci Capuccinorum Provinciae Matris Dei Cathaloniae compositus*. Barcinone, Typ. Martini Gelabert, 1691-1698 (3 vols).

31. Per exemple, procedent del convent de Sabadell vegeu, a la BPCSar, *RR.PP. Bartholomaei Mastrii de Medula et Bonaventurae Belluti de Catana, Ord. Min. Conv. Magistr. [...] Disputationes ad mentem Scoti in Aristotelis Stagiritae Libros de Anima, de generatione et corruptione, de coelo et metheoris*. Venetiis, Apud Nicolaum Pezzana, 1678. A la portada hi ha una anotació manuscrita que diu: "Ad usum Capuccinorum de Sabadell". Aquestes *Disputationes* ran de la restauració foren incorporades al convent d'Arenys de Mar. Vegeu a l'Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya [= APCC], *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 25. A propòsit d'aquestes *Disputationes* escotistes vegeu, L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* p. 38 i p. 58.

32. Vg. BASILI DE RUBÍ, *Necrologi...* p. 219; *EstFr* 20 (1918) p. 445: "Leyó al sutil Doctor con grande agudeza".

33. BUB, Ms. 1155, *Cursus Theologicus iuxta mentem B. Ioannis Duns Scoti, Subtilis Doctoris. Autore P. Rmo. Ioanne Prator Regis* [...] *In Conventum Montis-Calvariae Capuccinorum Civitatis Barcinonensis*, 1666. Aquest manuscrit fou escrit per "Frater Justus Oscensis, capuccinis alumnus". A la guarda hi ha escrit: "Es a uso de Fr. Justo de Huesca".

lectors, en canvi, empraren algunes de les síntesis teològiques més de moda com la *Summa Theologiae Scolasticae*,³⁴ i el *Cursus Theologicus* del caputxí Lluís de Casp.³⁵ Al llarg de la història dels estudis entre els caputxins de Catalunya, s'ha de posar en relleu que alguns lectors de filosofia també seguiren els comentaris a les obres d'Aristòtil que endegà Egidi Romà,³⁶ així com també els comentaris elaborats pel caputxí de Castella, Martín de Torrecilla.³⁷

Entre els caputxins catalans és força destacable l'influx dels corrents lul lians que, d'alguna manera, marcaran l'estudi de la filosofia i teologia en la vida provincial, especialment des de la renovació dels estudis en el segle divuitè.³⁸ S'ha de posar en relleu, també, la incidència dels comentaris escripturístics endegats pel caputxí Francesc Titelmans de Hasselt (d'orientació escotista), principalment el seu famós comentari als Salms³⁹ i a les cartes apostòliques⁴⁰ del Nou Testament; uns comentaris molt apreciats pels frares, i que trobem presents en les biblioteques conventuals dels caputxins catalans i europeus, així com també els comentaris a les cartes paulines,⁴¹ junt amb una exposició contemplativa dels principals misteris de la fe cristiana titulada *Summa Mysteriorum*.⁴²

34. BPCSar, *Summa Theologiae Scolasticae* [...] *Authore R.P. Martino Becano, Societatis Iesu*. Parisii, Sumptibus Francisci Iacquin, 1625. A la portada hi ha escrit: "Del Convent de Caputxins de Tremp".

35. BHC, *Cursus Theologicus* [...] *Auctore Ludovico Caspensi* [...] in *Provincia Aragoniae Sacrae Theologiae Professore*. Lugduni, Sumpt. Haerd. G. Boissat, 1641. També a la BHC es conserven alguns manuscrits amb les lliçons que els lectors de teologia de la Província de Catalunya, que seguien el *Cursus Theologicus* de Lluís de Casp donaven als joves escolàstics; per exemple, vegeu el manuscrit inèdit *Sequentes tractatus scilicet de peccatis, de Penitentia et Matrimonio* [...] ex Rdo. P. Ludovico Caspense scripsit Rdu. P. F. Matheo de Alcaniis, s.d.

36. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros* [...] de Santa Eulalia, núm. 4.

37. BHC, *Quaestiones in quinque libros aristotelicos, duos de ortu et interitu, tresque de anima*. Author R.P. Martinus a Torrecilla. Matriti, Ex Off. J. Fernández de Buendía, 1671.

38. A la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona hi havia moltes obres de Ramon Llull com, per exemple, les *Opera parva* (*Logica nova, Ars magna, ars brevis*, etc); vg. la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros* [...] de Santa Madrona, núms. 34-53.

39. Per exemple, l'exemplar que hi havia a l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys (salvat durant l'exclaustració, i reposat novament a la biblioteca del temps de la restauració caputxina) fou un regal del reverend Joan Canals, rector de Cardedeu; vg. a la BPCSar, *Elucidatio in omnes Psalmos iuxta veritatem Vulgatae et Ecclesiae usitatae Latinae editionis* [...] Per F. Franciscum Titelmannum Hassellensem, Lugduni 1573.

40. Procedent de la biblioteca dels caputxins d'Arenys, vg. a la BPCSar, *In omnes epistolas apostolicas F. Francisci Titelmanni ordinis minoritarum* [...] *Elucidatio*. Compluti [Alcalà d'Henares], Excudebat Ioannes Mey, s.d.

41. A la biblioteca dels caputxins d'Arenys hi havia el volum *In omnes Epistolas Apostolicas F. Francisci Titelmanni ordinis minoritarum* [...] *Elucidatio*. Compluti, s.d. Aquest volum és, actualment, a la biblioteca del convent de Sarrià.

42. BPCSar, *Summa Mysteriorum Christianae Fidei* [...] F. Francisco Titelmano Hasselense, ordinis fratrum Minorum, auctore, Lugduni 1555.

Els caputxins catalans optaren, també, pel text de la *Theologia Moralis* del framenor conventual Bartomeu Matri que, com hem vist més amunt, era d'inspiració escotista, i que en la seva teologia moral intentà conciliar Bonaventura i Escot⁴³. Consta en unes ordinacions generals de 1757-1758, donades per Serafi de Capricolle, ministre general, la disposició que els lectors o professors de filosofia, de cap de les maneres, secundin el pensament dels autors moderns, ni optin per seguir les pròpies opinions personals, sinó la doctrina i mètode de Sant Bonaventura (segons la tradició caputxina), o també Duns Escot.

Els caputxins de Catalunya, tot i la presència d'alguns lectors d'orientació escotista, es mantingueren majoritàriament en la línia bonaventuriana, mentre que a Castella es prioritzà la tradició escotista. Serafi de Capricolle, tanmateix, exhortà als lectors de filosofia que tinguessin un coneixement, clar i correcte, de les qüestions filosòfico-teològiques llavors més debatudes, i que també exposessin a les aules la doctrina dels *novatores* a fi de refutar-ne públicament els errors;⁴⁴ és a dir, que es llegien els autors moderns, no pas per aprendre, sinó per a refutar-ne el pensament. Tanmateix, a partir d'aquestes prescripcions del "Capricollense", s'encetà entre els frares caputxins una fecunda metodologia eclèctica, en la qual s'anaven incorporant a les aules les novetats més assimilables o compatibles amb la vella tradició escolàstica, principalment a partir del moviment villalpandí, que esperonà el caputxí castellà Francisco de Villalpando,⁴⁵ de qui la Universitat de Cervera prengué el seu curs de filosofia⁴⁶ publicat l'any 1787. Fou precisament a redós de la Universitat de Cervera on es visqueren uns dels moments més culminants de l'escotisme a casa nostra, especialment a partir de 1717 quan foren creades algunes càtedres de filosofia escotista.

43. BPCSar, *Theologia Moralis ad mentem DD. Seraphici et Subtilis concinnata* [...] Auctore F. Bartholomaeo Matrio de Meldula, Ordinis Minorum Conventualium Sancti Francisci, Sacrae Theologiae Magistro. Venetiis, Apud Michaellem Hertz, 1709.

44. APCC, *Decretum de Studiis Ordinate et fructuose peragendis*, núm. 14: "In tradendo Philosophiam, non sequatur quilibet P. Lector genium suum, neque sensum Recentiorum Philosophorum, sed uti nostrae Constitutiones, hortantur Sententiam S. Bonaventurae [...] quod in literario saeculo passim, docetur ignorare non conveniat, etiam modernorum Doctrinam referat, refutet, vel problematice proponat".

45. Vg. G. ZAMORA, «Fuentes de la Filosofía de Francisco de Villalpando», *EstFr* 88 (1987) pp. 317-349; Id., *Universidad y Filosofía Moderna en la España Ilustrada. Labor reformista de Francisco de Villalpando (1740-1797)*, (Roma 1989); V. SERRA DE MANRESA, «Els caputxins de Catalunya i la renovació filosòfica del segle XVIII. Notícia de dos manuscrits inèdits del curs de filosofia de Francisco de Villalpando», *Analecta Sacra Tarraconensia* 67 (Vol. II, 1994) pp. 179-190.

46. Vg. *Philosophia ad usum Scholae FF. Minorum S. Francisci Capuccin[orum] Provinciae utriusque Castellae accommodata* [...] in tres tomos distributa. Auctore R.P. Francisco a Villalpando. Matrili, Apud Joachimum Ibarra, 1787 (3 vols).

També, abans de l'exclaustració, encara que en grau força menor, en els escolasticats caputxins de Catalunya es seguiren alguns manuals de línia escotista,⁴⁷ com els de Carles J. de Sant Floriano⁴⁸ i el de Josep Antoni Ferrari.⁴⁹ Tanmateix, entre els caputxins catalans, tot i la presència de lectors d'inspiració netament escotista com és el cas de Joan de Prats de Rei († 1707), que hem esmentat més amunt, l'estudi de Duns Escot no es potenciaria fins el període de la restauració, durant la consolidació de la vida caputxina a Catalunya, principalment a través d'Ambrós de Saltes, autor de la versió llatina del tractat de teologia escotista del caputxí francès Joan Baptista de Petit-Bornand, que titulà *De primatu Domini Nostri Jesu Christi* (al qual ja ens hem referit més amunt) i també, posteriorment, de l'ensenyament impartit en els escolasticats de la Província pels pares Sever de Montsonís i Pacífic de Vilanova de Bellpuig, formats acadèmicament a Roma per seguidors d'Escot. I és que, una volta consolidada la restauració de la vida caputxina en els territoris ibèrics, ben aviat els caputxins, sense deixar l'orientació bonaventuriana dels estudis, repregueren el pensament escotista.

Acabem d'esmentar la valuosa aportació escotista d'Ambrós de Saltes amb la publicació del tractat titulat: *De primatu Domini N. Jesu Christi et causa motiva Incarnationis*, publicat a Barcelona l'any 1902. També cal assenyalar ací que, molt poc temps abans, a la veïna província caputxina de València, els frares caputxins d'Oriola editaren la *Apología y Elogio del V. Doctor Sutil y Mariano P. Juan Duns Escoto*, a càrrec de Querubí de Carcaixent. L'obra fou prologada pel cèlebre escotista Gabriel Casanova, professor a l'Antoniano de Roma.⁵⁰ En les ratlles proemials l'esmentat P. Casanova, tot seguint la història de la filosofia escolàstica del professor Haureau, afirmà que "la filosofía de Duns Escoto es, sino la más seria, la más original que

47. A l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys hom hi trobava un comentari al llibre de les Sentències de Pere Llombard, segons la doctrina de Joan Duns Escot, que efectuà el framenor francès Pere Tartaret a la Universitat de París, on era rector; vegeu, a la BPCSar, *Petri Tartareti artium et theologiae professoris prestantissimi, in quartum sententiarum Scoti doctoris subtilis dictata*. Parrhisii, in edibus Solis aurei [B. Rembolt], 1520. Sobre l'abast d'aquesta obra teològica, vg. H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. II, col. 995. Vg., també, *Ven. P. et Doct. Joan. Duns Scoti, Ordinis Minorum, Theologi eminentissimi [...]* *Quaestiones Quatuor Voluminum scripti Oxoniensis super Sententias et Quodlibeta*. A R.P. Fr. Antonio Barros. Romae, Typis Angeli Rotilii, 1754.

48. BPCSar, *Joannis Duns Scoti philosophia nunc primum recentiorum placitis accommodata, auctore F. Carolo Josepho a S. Floriano Strict. Observ. Minorita [...]* *Metaphysicam primam seu ontologiam continens*. Mediolani, Ex Typographia Marelliana, 1771.

49. BPCSar, *Philosophia peripatetica [...]* *Joannis Dunsii Scoti subtilium Principis [...]* *Opera et studio F. Josephi Antonii Ferrari de Madoetia, Ordinis Minorum S.P. Francisci Conventualium*. Venetiis, Apud Thomam Bettinelli, 1767.

50. BHC, *Apología y elogio del V. Doctor Sutil y Mariano P. Juan Duns Escoto, por el Rdo. P. Fr. Querubín de Carcagente menor capuchino, lector de Sagrada Teología. Con un prólogo del R.P. Gabriel Casanova OFM, catedrático del Colegio Internacional del S. Antonio en Roma* (Segona edició), Oriola, Tip. La Lectura Popular, 1900.

nos ha transmitido la Edad Media [...] El nombre de Escoto, santificado por unos y maldecido por otros, ha venido atravesando los siglos rodeado de una restauración escolástica bendecida por el Vicario de Cristo [el papa León XIII] al puesto que en justicia le corresponde [...] En la filosofía de Escoto la voluntad obtiene el primado entre las facultades humanas, Santo Tomás da el centro a la inteligencia ¿son por eso antagonistas el uno del otro?” (oc. pp. II-XI). Aquesta obra del pare Querubí gaudi d'una gran acollida entre estudiants caputxins de la primera etapa de la restauració, puix que el beat Joan Duns Escot (juntament amb sant Bonaventura), cal esguardar-lo tothora com un dels mestres per excel·lència de l'escola franciscana, atès que reeixí admirablement en l'elaboració d'una nova síntesi del pensament escolàstic medieval d'encuny franciscà, efectuada a la llum de l'amor. És per aquest motiu que el Doctor Subtil situà, tan encertadament, el motiu prioritari de l'Encarnació en l'amor, més que no pas en la necessitat de redempció.

A les Províncies caputxines de Castella i de València, en el període de la restauració, el pes de l'escotisme fou força més notable que a Catalunya, especialment a través de les obres de Querubí de Carcaixent a les quals acabem de referir-nos i, també, a través de la incidència dels estudis escolàstics del framenor de la Unió Lleonesa, pare Miquel Oromí († 1974),⁵¹ especialment durant la represa dels estudis filosòfico-teològics en els anys de la postguerra. El pare Oromí, de tarannà metafísic, anà evolucionant progressivament des d'un tomisme tradicional a un escotisme orientat a les necessitats i qüestions del món modern. Com a fruit madur de la seva evolució vers l'escotisme, Miquel Oromí l'any 1960 preparà una model·lica introducció general de les obres de Joan Duns Escot publicades per la BAC.⁵²

També d'entre els framenors observants de la Unió Lleonesa cal assenyal·lar la destacada aportació dels escotistes Gabriel Casanova (autor d'un *Cursus philosophicus*) i del P. Mariano Fernández García, autor d'un *Lexicon Scotista*⁵³, alhora, editor de les *Disputationes Oxonienses*. Aquest *Lexicon* fou esguardat talment el millor instrument per a conèixer adientment l'aportació doctrinal del “Doctor Subtilis,” tant, que en el llunyà 1910 fou definit pel P. Plácido Lemos, des de les pàgines d'*Estudios Franciscanos*, com a “genio sintético junto a una razón analizadora que no pierde de vista la realidad de las cosas desde una singular altura y estabilidad”.⁵⁴

51. Publicà alguns treballs sobre escotisme a *Estudios Franciscanos*. A guisa d'exemple, vg. Miquel OROMÍ, “Posiciones básicas del pensamiento de Escoto y su actualidad”, *EstFr* 62 (1961) pp. 5-15; “Orientación general de la metafísica de J. Duns Escoto”, *EstFr* 67 (1966) pp. 197-231.

52. Vg. *Obras del Doctor Sutil Juan Duns Scoto. Edición bilingüe. Dios Uno y Trino* [...] *Introducción general del P. Miguel Oromí O.F.M.*, Madrid, La Editorial Católica, 1960.

53. Vg. *Lexicon scholasticum philosophico-theologicum in quo termini, definitiones, distinctiones et effata seu axiomatae propositiones philosophiam ac theologicam spectantes a B. Ioanne Duns Scoto Doctore Subtili* [...] *Opera et studio R.P. Mariani Fernández García*. Ad Claras Aquas (Quaracchi), Ex Typographia Collegii S. Bonaventurae, 1910.

54. Vg. *EstFr* 6 (1911) pp. 179-182.

Maldarem, seguidament, per donar un esguard als continguts de les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya per tal de rastrejar-ne la presència de les obres d'Escot i dels escotistes.

8. OBRES ESCOTISTES EN LES BIBLIOTECQUES DELS CAPUTXINS DE CATALUNYA

D'entrada cal posar de manifest que és força més rar trobar en les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya obres d'inspiració escotista que no pas bonaventuriana i tomista, atesa l'afecció dels frares catalans a sant Bonaventura i, també, per sant Tomàs, el "Doctor Communis". Amb tot se'n localitzen algunes de ben significatives com, per exemple, els comentaris del framenor Antoni Barros (ca. 1755) a l' *Ordinatio* de Duns Escot.⁵⁵ Hom troba, també, a les biblioteques caputxines de Catalunya alguns exemplars d'encuny escotista endegades per framenors conventuals del segle XVII com els teòlegs Bartomeu Mastri († 1673) i Bonaventura Belluti⁵⁶ († 1676), les obres dels quals es trobaven, per exemple, en els convents de Sababell⁵⁷ i d'Arenys de Mar.⁵⁸ Dins d'aquest conjunt d'obres filosòfico-teològiques d'inspiració escotista, cal incloure el manual de metafísica⁵⁹ preparat pel framenor reformat Carles J. de Sant Floriano († 1781).

Finalment, esmentem que a la biblioteca dels caputxins de Santa Eulàlia de Sarrià hi havia una edició de la *Opera omnia* de Joan Duns Escot,⁶⁰ així com també hom trobava les obres d'Escot en la biblioteca del convent de Santa Madrona,⁶¹ tot i la marcada afecció dels caputxins catalans per Sant Bonaventura.

55. BPCSar, *Ven P. et Doct. Joan. Duns Scoti Ordinis Minorum, Theologici eminentissimi [...] Quaestiones quatuor voluminum scripti Oxoniensis super Sententias et Quotlibeta. A R.P.Fr. Antonio Barros. Romae, Typis Angeli Rotilii, 1754.*

56. BPCSar, *R.P.F. Bartholomaei Mastrii de Meldula Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci Theologi Disputationes Theologicae In Tertium Librum Sententiarum [...] Scoti theologia vindicatur. Venetiis, Apud Paulum Balleonium, 1698.* Sobre el framenor conventual Bartomeu Mastri vegeu, L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* p. 58.

57. BPCSar, *RR.PP. Bartholomaei Mastri de Meldula et Bonaventurae Belluti de Catana, Ord. Min. Convent. Magistr. [...] Disputationes ad mentem Scoti in Aristoteles Stagiritae libros De Anima, De Generatione et corruptione, De coelo et Metheoris. Venetiis, Apud Nicolaum Pezzana, 1678.*

58. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca, Arenys de Mar 1903*, f. 25: "Bartholomaeus Mastri, *Disputationes ad mentem Scoti*, Venetiis 1678".

59. BPCSar, *Joannis Duns Scoti Philosophia nunc primum recentiorum placitis accomodata, auctore F. Carolo Josepho a S. Floriano Strict. Observ. Minorita [...] Metaphysicam primam seu Ontologiam continens. Mediolani, Ex Typographia Marelliana, 1771.*

60. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol., 9-10.

61. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 46.

9. L'APORTACIÓ DELS CAPUTXINS MARTÍ DE BARCELONA I BASILI DE RUBÍ ALS ESTUDIS SOBRE L'ESCOTISME

L'any 1922, ran de l'èxit extraordinari de la publicació del volum titulat *Estudio crítico de las fuentes históricas de San Francisco y Santa Clara*,⁶² on el seu autor, el caputxí Martí de Barcelona, hi aplegà i sistematitzà totes les fonts impreses per a l'estudi de Sant Francesc i Santa Clara (a més d'un utilíssim apèndix de les fonts per a l'estudi de la reforma caputxina), rebria el nomenament de bibliotecari del convent de Sarrià. A finals de l'any 1923 li fou tramitada la seva matriculació a la universitat de Lovaina, on hi fou destinat per tal de perfeccionar-se en els estudis d'història eclesiàstica⁶³ al llarg dels cursos de 1924-1926. El P. Martí com a memòria de llicenciatura preparà un reeixit estudi a propòsit del framenor Nicolau Bonet,⁶⁴ *Doctor Proficuus* (ca. 1280-1343), a qui tradicionalment, seguint les recerques de Fèlix Torres Amat, hom el feia català,⁶⁵ però segurament, segons Martí de Barcelona, hauria nascut a la població francesa de Turena (Tours). Fra Nicolau Bonet fou deixeble directe de Joan Duns Escot a la Universitat de París i fou, alhora, gran comentador escotista de la metafísica d'Aristòtil.

En efecte, el nostre gran escotista, el *Doctor Proficuus* o, també, *Doctor imaginativus*, fou alumne de Duns Escot els anys 1305-1308. Segurament per aquesta motiu, al llarg de la seva obra escolàstica, Nicolau Bonet es mostrà força formalista. S'ha d'assenyalar també que el *Doctor Proficuus* fou el primer pensador que marcà la distinció entre metafísica i teodicea (o teologia natural) a través de la seva docència a la Universitat de París. L'any 1493, a la ciutat de Barcelona, li fou estampat el seu tractat de Metafísica, que es reedità a Venècia el 1502, quan s'edità també el seu tractat de Física i el de *Theologia naturalis*. Hom li ha estat atribuïda al *Doctor Proficuus* l'obra titulada *Formalitae in via Scoti*, que s'imprimí per primera vegada a Venècia l'any 1505.

Quan l'any 1926 Martí de Barcelona retornà de Lovaina, després d'estudiar àmpliament la figura de l'escotista Nicolau Bonet, fou destinat al convent de Sarrià

62. Vg. *La Orden Franciscana. Estudio crítico de las fuentes históricas de San Francisco y Santa Clara, por el R.P. Martín de Barcelona, O.M.Cap.*, Barcelona, Ed. Políglota, 1921.

63. "En 1924 los Superiores, que comprendieron las capacidades de aquel joven que no estaba ocioso ni un instante, lo mandan a Lovaina a perfeccionarse en historia eclesiástica"; Vg. PACÍFIC DE VILANOVA, «El R. P. Martín de Barcelona», *Apostolado Franciscano XXVIII* (1941) pp. 5-6.

64. Vg. MARTÍ DE BARCELONA, *Nicolas Bonet († 1343) tourangeau, Doctor Proficuus O.M.*, Louvain 1925.

65. Vg. F. TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona 1836, p. 118.

on hi féu novament de bibliotecari i de professor. A més, des de l'any 1930 actuà assíduament com a redactor en cap de la revista *Estudis Franciscans*⁶⁶.

A redós del convent de Sarrià el P. Martí s'anà configurant com a historiador i documentalista.⁶⁷ En efecte, la gran quantitat de notícies bibliogràfiques, la descripció i edició de documents, les monografies d'autors franciscans i l'edició de clàssics catalans, són el millor exponent de la seva extraordinària aportació en el camp de la cultura i historiografia franciscana; una contribució que suscità l'interès, l'estímul i la reconeixença de personalitats en el camp de la història de la teologia i història eclesiàstica, de l'arxivística i del franciscanisme, com la del famós franciscanista Paul Sabatier,⁶⁸ la dels eminents eclesiàstics alemanys Heinrich Finke⁶⁹, Johannes Vincke⁷⁰ i Martin Grabmann,⁷¹ la del framenor Jean F. Bonnefoy expert, aquest darrer, en teologia franciscana⁷², així com la també del famós teòleg i medievalista carmelità

66. APCC, *Circular de Maties de Sant Llorenç als Religiosos*, (Sarrià, 2 febrer 1930): S'acordà que actués de redactor en cap el P. Martí de Barcelona".

67. Són molt interessants els documents i dades que aplegà per a poder redactar una història de la filosofia a Catalunya; Vg., per exemple, "Notes i documents per a la història de la filosofia a Catalunya. Fra Joan Jaume", *Criterion* 1 (1925) pp. 367-371; "Documents per a la història de la filosofia a Catalunya. Ferrarius Catalanus O.P. (s. XIII)", *Criterion* 3 (1927) pp. 479-483, "Fra Antoni Andreu O.M. 'Doctor dulciffuus' (s. XIV)", *Criterion* 5 (1929) pp. 321-346.

68. En una carta de l'any 1921, després de lloar la publicació del P. Martí, *Estudio crítico de las fuentes históricas de San Francisco y Santa Clara*, l'animava a prosseguir les recerques amb un "Bon courage!"; (APCC, *Correspondència* Llig. B-10-9, s.f). Paul Sabatier (1858-1928), pastor calvinista amb ministeris pastorals a Estrasburg, dedicà bona part de la seva vida a l'estudi de Sant Francesc d'Assís i del franciscanisme. Autor d'una polèmica biografia sobre Sant Francesc (publicada el 1893, i que originà l'anomenada 'qüestió franciscana'), l'any 1902 fundà la 'Società Internazionale di Studi Francescani' a Assís, i fou el director de les famoses sèries documentals *Collection de documents pour l'histoire religieuse et littéraire du moyen-âge* (anys 1898-1909) i els *Opuscles de critique historique* (anys 1901-1908), entre d'altres.

69. Especialista de la història de l'Església catalano-aragonesa en el període baix-medieval, es centrà en temes d'història cultural i de política internacional catalanes. Morí a Friburg de Brisgòvia l'any 1938.

70. Iniciat als estudis catalanòfils per H. Fincke, fou un notable especialista en les relacions de l'Església i els estats de la confederació catalano-aragonesa durant l'època baix-medieval. Durant llargs anys ensenyà a la Universitat de Friburg de Brisgòvia i prosseguí la tasca de Fincke en la direcció dels *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft*. Morí a la població de Vinckenhof de Gretesch l'any 1975.

71. Eminent historiador de la teologia catòlica i, també, autor de treballs sobre escriptors medievals de la família franciscana i de l'escolàstica, en general, tal com es posà de relleu en la breu nota necrològica publicada dins *CollFr* 20 (1950) pp. 171-172, ran de la mort de Grabmann, ocorreguda el 9 de gener de 1949.

72. Vegeu la breu necrologia dins *CollFr* 29 (1959) p. 128, on es posa en relleu l'aportació del P. Bonnefoy (1897-1958) en el camp de la mariologia i dels estudis escotistes i bonaventurians.

Bartomeu M. Xiberta⁷³ i, àdhuc, la del lul·lista mallorquí Francesc Sureda Blanes,⁷⁴ o també la l'expert estudiós de còdexs medievals August Pelzer⁷⁵, entre moltes altres personalitats del món de la cultura.

El P. Martí de Barcelona impulsà l'estudi dels escolàstics medievals d'inspiració franciscana que visqueren en els antics reialmes de la Corona d'Aragó, en especial de fra Pere Tomàs († 1350), *Doctor strenuus et invincibilis*, deixeble directe d'Escot;⁷⁶ que vers l'any 1334 fou *magister* de filosofia a l'*Studium* de Barcelona. Aquestes recerques del P. Martí foren molt elogiades per Joaquim Carreras i Artau, en especial l'edició de documents per a l'estudi de l'escotisme dins dels reialmes de l'antiga Corona d'Aragó.⁷⁷

A l'impuls del P. Martí de Barcelona es deu la publicació, entre els anys 1923 i 1936, de bona part dels treballs escotistes a la revista *Estudis Franciscans*, valuosos estudis de recerca endegats per eminents escotistes com, per exemple, el documentat estudi sobre la teologia eucarística d'Escot que preparà el professor Hubert Klug⁷⁸ o, també, el de Leandre de Sesma, sobre el voluntarisme en la filosofia d'Escot.⁷⁹ Hem d'esmentar, en aquest mateix període, la suggeridora aportació del professor de la

73. És molt notable l'aportació de Bartomeu M. Xiberta a la història de la filosofia catalana medieval, amb importants contribucions a la revista de filosofia catalana *Criterion*. Nascut a Santa Coloma de Farners l'any 1897, morí a Terrassa l'any 1967. A títol d'homenatge pòstum acaba de sortir una interessant miscel·lània titulada: *Cerni Essentia Veritatis* (Barcelona 1999), amb bons estudis sobre la vida i aportacions del P. Xiberta.

74. Fundador l'any 1935 de la *Schola Libera Lullismi* (actualment *Maioricensis Schola Lullistica*), té moltes publicacions de tema lul·lià. Morí l'any 1955.

75. August Pelzer (1876-1958) estudià diversos còdexs de la Biblioteca Apostòlica Vaticana, especialment de tema franciscà i lul·lià. Vegeu la breu nota necrològica aportada per *CollFr* 29 (1959) p. 127.

76. Vg. MARTÍ DE BARCELONA, «Fra Pere Tomàs (s. XIV), Doctor strenuus et invincibilis», *EstFr* 21 (1927) pp. 90-103.

77. Vg. J. CARRERAS ARTAU, «Notas sobre el Escotismo medieval en la Provincia Franciscana de Aragón», *Antonianum* 40 (Roma 1965) pp. 467-479: «Por lo que hace referencia a los maestros franciscanos de la Provincia de Aragón, disponemos de valiosos estudios biográficos del malogrado P. Martí de Barcelona OFMCap., quien realizó una labor preparatoria digna de encomio, dados los escasos medios que tuvo a su alcance. La tarea del P. Martí quedó limitada a una exploración de los archivos de Cataluña y a una consulta de los catálogos de las más importantes bibliotecas de Europa, con el resultado de establecer el inventario, localización y descripción de muchas de las obras escritas por nuestros maestros franciscanos».

78. Vg. H. KLUG, «B. Ioannis Duns Scoti doctrina de sacrificio, praesertim de sacrosancto missae sacrificio», *EstFr* 39 (1927) pp. 408-425; 40 (1928) pp. 381-435.

79. Vg. LEANDRE DE SESMA, «La volonté dans la philosophie de J. Duns Scot», *EstFr* 39 (1927) pp. 220-249 i pp. 572-593.

Universitat d'Estrasbourg, Jean Rivière, a la història de la teologia, que fou publicada l'any 1933 a *Estudis Franciscans* sobre el tema de la Redempció en Escot.⁸⁰

En tots aquests treballs (juntament amb la resta d'estudis escotistes publicats a la Revista de Estudios Franciscanos⁸¹ des de la seva fundació com, per exemple, els de Pere M. Bordoy-Torrents,⁸² Vicente de Peralta⁸³ i els de Francesc de Barbens)⁸⁴, en tots ells es vindica l'ortodòxia del pensament d'Escot⁸⁵ i, alhora, es posa en relleu la riquesa i l'actualitat del pensament escotista que, com hem dit més amunt, fou precursor d'aspectes de la doctrina del Vaticà II en algunes qüestions que Escot plantejà com, per exemple, la primacia de la llibertat i la necessitat de Crist per il·luminar el misteri de l'home.

D'altra banda, el P. Basili de Rubí a més d'investigar la història dels caputxins catalans en la seva extensa bibliografia també compta amb suggeridores contribucions a la història de la teologia en els Països Catalans. M'és particularment plaent d'esmentar en aquestes notes sobre l'escotisme a Catalunya un treball del P. Basili publicat l'any 1956 a la revista *Estudios Franciscanos*, on examina, molt acuradament, la significació de l'Escola Franciscana de Barcelona durant el segle XIV i, alhora, n'estudia els seus antecedents durant el segle XIII.⁸⁶ L'article es centra, bàsicament, en la variada producció teològica immaculista (d'influx escotista i lul·lià) que incidí, molt directament, en l'elaboració i la redacció dels decrets immaculistes promoguts pels monarques de la Corona d'Aragó; decrets que, finalment, culminarien en la definició dogmàtica de la Concepció Immaculada de Maria, en el Concili

80. Vg. J. RIVIÈRE, «La doctrine de Scot sur la Rédemption devant l'histoire de la théologie», *EstFr* 45 (1933) pp. 271-283.

81. Una anàlisi aprofundida dels treballs escotistes publicats en aquesta revista fou realitzada per BERNARDINO DE ARMELLADA, «El pensamiento de Juan Duns Escoto en *Estudios Franciscanos*», *EstFr* 89 (1988) pp. 209-227.

82. Vg. VALENTÍ SERRA DE MANRESA, «Principals aportacions al franciscanisme cultural de Pere Màrtir Bordoy i Torrents (1877-1951), col·laborador de la *Revista de Estudios Franciscanos*», *EstFr* 107 (2006) pp. 539-548.

83. Vg. VICENTE DE PERALTA, «Duns Escoto y el Modernismo», *EstFr* 10 (1913) pp. 167-171.

84. Vg. FRANCISCO DE BARBENS, «El criticismo del V. Fr. Juan Duns Escoto», *EstFr* 5 (extr. 1910) pp. 49-58.

85. En plena crisi modernista el P. Francesc de Barbens escriví: «En estos últimos tiempos se ha querido ver en la doctrina y en la forma de la escuela franciscana una manifestación o tendencia más o menos sutil del criticismo modernista. Se han apurado los recursos del ingenio para presentar al Venerable Escoto como padre y maestro del criticismo religioso [...] El modernista pretende abolir o suprimir radicalmente todo el orden sobrenatural [...] Nos complacemos en consignar que en las enseñanzas del venerable Escoto hay doctrina abundantísima para refutar en forma contundente todas las teorías que el modernismo teológico invoca en favor de sus erróneas y heréticas concepciones.»; *EstFr* 5 (extr. 1910) pp. 49-58.

86. Vg. BASILI DE RUBÍ, «La escuela franciscana de Barcelona y su intervención en los decretos immaculistas de la Corona de Aragón (siglos XIII-XIV)», *EstFr* 57 (1956) pp. 363-405.

de Basilea l'any 1429 que, si bé no comptà amb la ratificació o confirmació del papat, sí que eficaçment contribuí en la vertebració i evolució de la doctrina immaculista del període baix medieval.

El P. Basili de Rubí, al llarg d'aquesta recerca que tant enriqueix el coneixement de la teologia franciscana, posà en relleu que, durant els segles XIII i XIV, l'Escola Franciscana de Barcelona seguí les línies generals dels grans teòlegs marians, sobretot les directrius de Ramon Llull i les de Joan Duns Escot. Aquesta teologia s'ha de col·locar en clara i viva connexió amb la impartida pels framenors a la universitat anglesa d'Oxford i, també, a la Sorbona de París. Tanmateix, cal recordar que, inicialment, tal com ho posà de manifest el P. Basili, a les aules del col·legi de teologia del convent de Sant Francesc dels framenors conventuals de Barcelona, les doctrines immaculistes no hi foren pas introduïdes per Ramon Llull, sinó a través de deixebles directes de Duns Escot. Més encara, Basili de Rubí féu veure a través de la documentació com l'influx lul·lià a l'escola de Barcelona no es produirà fins els segles XIV, XV i XVI, principalment; un influx que es mantingué fins poc abans de l'expulsió dels framenors conventuals i de la immediata ocupació del convent de Sant Francesc per religiosos procedents de l'observança que retornaren a l'escotisme.

Els principals introductors de la doctrina immaculista a l'escolasticat dels framenors de Barcelona foren: fra Joan de Quintana (que havia estat uns anys catedràtic a la Sorbona, on tingué per alumne a Joan Duns Escot); fra Arnau de Claramunt, que durant uns anys havia ensenyat, amb gran acceptació, a la Sorbona. També s'introduí la doctrina immaculista a través del mestratge de fra Ponç Carbonell (anomenat *Scotellus* per la fidelitat al seu mestre Escot), amic personal de Peire Joan Oliu i, alhora, organitzador de l'escolasticat de Barcelona, autor de la cèlebre *Postilla* sobre la Bíblia. El beat Ramon Llull es formà, doncs, en l'ambient acadèmic d'aquests mestres suara esmentats, de tal manera que la seva incidència immaculista a l'escola franciscana de Barcelona és, òbviamment, posterior, tal com ho assenyalà Basili de Rubí qui esmenta, també, que durant els segles XIV-XV en el col·legi de teologia dels framenors conventuals de Barcelona hi ensenyaren alguns deixebles força significats del beat Joan Duns Escot com, per exemple, fra Joan de Marbres (l'escotista de més incidència en el segle XV), fra Antoni Andreu (el *Doctor Dulciffuus*) i, sobretot, fra Pere Oriol († 1322), el *Doctor elegans*, deixeble directe d'Escot i autor del primer tractat sistemàtic de teologia immaculista. Al llarg d'aquesta interessantíssima recerca sobre l'escola franciscana de Barcelona, el P. Basili de Rubí esmenta, també, la remarcable aportació de fra Joan Bassols († 1333), de fra Pere Tomàs († 1350) i de fra Guillem Rubió, aquest darrer un inquiet deixeble d'Escot que participà molt activament en controvèrsies medievals sobre cristologia.

10. A GUISA DE CONCLUSIÓ

Finalment, i a propòsit de l'actualitat i vigència de moltes de les posicions escotistes, tothora cal tenir en compte els estudis sobre Escot i la filosofia medieval del framenor Carles Balic († 1977) i del caputxí Camil Bérubé⁸⁷ (traspassat recentment, el 2007). A tall de conclusió d'aquestes notes històriques sobre l'escotisme a Catalunya. E sembla particularment escaient d'acabar tot invitant a reflexionar allò que en el ja llunyà 1961, en clima preconiliar, escriví el framenor català Miquel Oromí: "No avergonzarnos del estudio de las doctrinas del Doctor Sutil, como si se tratara de algo ya caído en desuso, sino que debemos estudiarlo convencidos de que salimos al paso de las ansias y aspiraciones de la filosofía de última hora".⁸⁸

En efecte, el "Doctor Subtilis et Mariani" ha llegat a l'Església un tarannà teològic que és engrescador i modèlic, puix que situat Escot en ambients de forta ebullició intel·lectual, elaborà reexidament el seu ideal d'una teologia concebuda com a ciència. Des de la fe profunda, Escot recercà especulativament en la intel·ligència, tot maldant per enfortir la fe per mitjà de la raó, però com a bon franciscà, defensà sempre el primat de l'amor per damunt dels poders terrenals, àdhuc per damunt de tota especulació o raó humana, bo i orientant totes les dimensions de l'existència vers la finalitat prioritària de l'amor a Déu.

87. Vg. M. TRAINA, «Profilo storico-filosofico del P. Camillo Bérubé», *CollFr* 60 (1990) pp. 57-67: «La montée vers Dieu selon Jean Duns Scot»; O. SCHMUCKI, «Bibliographia Camilli Bérubé 1933-1990», *CollFr* 60 (1990) pp. 709-731.

88. Vg. *EstFr* 62 (1961) p. 15.